

УДК 37:316.3

ФУЧИЛА Олена Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

Національний університет «Львівська Політехніка»

e-mail: helenfuchila@gmail.com

ІНСТРУМЕНТИ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРНОГО ОСВІЧЕНОГО ГРОМАДЯНИНА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто комплекс інструментів і засобів виховання представника сучасного суспільства, які дають можливість формувати культурну і всебічно освічену особистість громадянина країни, що розвивається у глобалізованому світовому просторі; проаналізовано думки провідних сучасних українських науковців-педагогів та узагальнено їхній досвід.

Ключові слова: глобалізований світовий простір; комплекс інструментів; виховання культурного громадянина; культурна грамотність.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі навчання та виховання є поняттями нерозривно пов'язаними між собою. Громадяни будь-якої країни світу (в тому числі і України) сьогодні вільно пересуваються через кордони з метою навчання чи роботи у інших країнах. Їхня конкурентоспроможність на ринках праці значною мірою залежить від двох складових: освіченості (грамотності) та культури у найбільш широкому її розумінні. Оскільки в сучасному світі навчання впродовж усього життя є загально визнаним пріоритетом розвитку особистості, без якого людина не може бути успішною у сучасному світі із технологіями, що стрімко розвиваються, виховання впродовж усього життя має бути процесом, паралельним до навчання. Зрештою, навчати умінню навчатись є не більш важливим завданням сучасних вчителів – педагогів та андрагогів, ніж навчати умінню сприймати нові культурно-поведінкові шаблони громадянина світу.

Мета статті. Проаналізувати та узагальнити досвід та думку українських вчених щодо використання різноманітних чинників виховного та навчального процесу для формування особистості сучасного громадянина глобалізованого світового простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення цієї проблеми необхідні спільні зусилля сім'ї і школи, спрямовані насамперед на заохочення до читання, оскільки саме читання є єдиним когнітивним процесом, здатним розвивати уяву і, відповідно, творче мислення. На думку автора, розвиток нових інформаційних технологій тільки підвищує важливість читання в суспільстві. Опанування прийомів роботи з текстом відбувається паралельно з освоєнням нових форм подання знань, які пов'язані зі сприйняттям екранної інформації. Але робота з текстами будь-якого спрямування має бути критичною, супроводжуватись пошуком додаткових джерел інформації та аналізом прочитаного. В жодному випадку читання не можна підміняти таким характерним явищем сьогодення, як відеокультура, яка подає готову опрацьовану інформацію, що (на перший погляд) не потребує подальшого аналізу [1].

Однак школа, вочевидь, не посідає достатніх важелів для активізації цього процесу. Тим часом, на думку Р. Позінкевича, основним важелем виховання та надання і отримання освіти має бути «...культура – певне ставлення людини до світу, визначеність відносин, а саме ця риса повинна характеризувати сучасну освіту. Так, змістом освіти повинні бути не стільки знання самі собою, знання – інформація, скільки «знання-відносини» [2, с. 291]. Для створення таких відносин, за словами І. Зязюна, «зусилля виховної системи повинні бути спрямовані не стільки на те, щоб навчати, скільки на те, щоб пробуджувати індивідуально-особистісні якості людини. Необхідно формувати духовний потенціал особистості за посередництвом нових відносин зі світом, іншими людьми, самим собою» [3, с.138].

Отже потрібно констатувати, що українські дослідники і науковці приділяють значну увагу вихованню освіченого культурного громадянина та усвідомлюють проблеми, пов'язані із політичними та економічними змінами, що виникають на цьому шляху. Водночас цей процес вимагає оновлення понять та принципів навчання і виховання, що змінюються у напрямку індивідуалізації відносин «вчитель – учень». Н. Якса звертає увагу на важливість та характерні ознаки такої оновленої взаємодії: «Міжособистісна взаємодія – випадкові чи навмисні, приватні чи публічні, тривалі чи короточасні, вербальні чи невербальні контакти двох і більше людей, що викликають взаємні зміни їхньої поведінки, діяльності, відносин і установок. Ця взаємодія відрізняється тим, що кожна людина в ній демонструє справжню зацікавленість в іншій людині. Якщо ця зацікавленість відсутня, то це вже функціональні відносини, в яких один орієнтований не на інтереси іншого, а на спробу досягнути його відповідності власним цілям і вимогам» [4, с. 78]. Головними ознаками такої взаємодії дослідник називає: «...наявність зовнішньої стосовно взаємодіючих індивідів мети (об'єкта), досягнення якої передбачає взаємні зусилля; експлікованість, тобто доступність до спостереження збоку й реєстрації іншими людьми; ситуативність, тобто досить сувору регламентацію конкретними умовами діяльності, інтенсивністю, нормами й правилами відносин; рефлексивну багатогранність – залежність сприйняття взаємодії від умов її здійснення й оцінок людей, що беруть у ній участь» [4, с. 78].

Безумовно, працюючи у такій взаємодії, учитель і учень (незалежно від віку останнього) могли б досягти значної продуктивності навчання. Це поняття, яке у сучасному суспільстві набуло вагомості як в Україні, так і за її межами. І хоча термін «продуктивність» досить часто ставиться в один ряд з такими поняттями, як «ефективність» і «якість», у продуктивному навчанні мірою реального продукту стає учень зі своїми інтересами,

досвідом і освітніми цілями. Продуктивність визначається внутрішніми змінами особистості, а не мірою механічного освоєння знань [4, с. 179] і тим самим стає спорідненим такому філософському поняттю, як трансформативне навчання (Дж. Мезіров).

Тобто, продукт навчання – це не результат, а процес, компонентами якого є, насамперед, навички, уміння і знання. Але не менш важливими складовими є і формування світогляду, розвиток ерудиції, інтелектуальний розвиток особистості. Рушійною силою у цьому процесі виступає уміння вчитися та внутрішня потреба здобувати й поповнювати знання, а це означає, що мають формуватися навички самоосвіти. Водночас, для здійснення цього процесу потрібні активність та розумова і фізична працездатність особистості, які пробуджує виховний процес. Довершеність особистості надають з одного боку – вихованість, з другого – професійна орієнтація й підготовка до життя. Отже, комплексний підхід до формування особистості, можливий лише через партнерську взаємодію учителя та учня у процесі індивідуалізованого навчання призводить до формування нових особистісних якостей, які надають особі можливості повноцінного інтегрування у суспільство.

Заслуговує на увагу також педагогічна технологія «Створення ситуації успіху», в основі якої «лежить особистісно орієнтований підхід до процесу навчання і виховання. Ситуація успіху – це суб'єктивний психологічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи. Ситуація успіху досягається тоді, коли сама дитина визначає цей результат як успіх.» [5, с.43]. Принцип створення «ситуації успіху» використовує положення засновника позитивної психології, американського вченого-дослідника М. Селігмана. Якщо людині здається, що вона не може нічого зробити для покращення своєї ситуації, вона перестає намагатись це зробити. Цей феномен отримав назву «синдрому навченої безпорадності» [6]. Натомість, якщо людина упевнена в можливості досягнення бажаного результату своєї діяльності, наприклад, розв'язання певної задачі чи проблеми, вона буде поновлювати спроби і, ймовірно, досягне успіху. Для успішного завершення діяльності є тільки одна умова: людина не повинна усвідомлювати неможливості виконання завдання. Ця «ситуація успіху» стосується і дітей, і дорослих, та є особливо важливою у навчанні останніх, особливо під час освоєння базових навичок.

Загалом, базові освітні потреби, крім індивідуально-особистісної компоненти, ґрунтуються на загальних (універсальних) принципах, які є спільними для всього людства, а саме: «потреба у гармонійній інтеграції в оточуюче соціальне і природне середовище: а) як автономної особистості (потреба у розвитку інтелекту, здатності до прийняття осмислених рішень, до покращення якості свого життя, до подальшої освіти); б) як учасника трудових відносин (вміння виживати і достойно працювати); в) як трудівника (уміння брати участь у житті та розвитку суспільства). Отже, базова освіта спрямована, передусім, на благо кожної людини, на розвиток її особистісного потенціалу. Саме особистісний розвиток є провідною метою базової освіти. Результатом базової освіти повинно стати формування особистості, впевненої у своїх силах, здатної функціонувати незалежно» [7, с. 39].

Ще наприкінці ХХ ст. у середовищі американських дослідників постало питання, яке висловив Е. Гірш у праці «Культурна грамотність: що потрібно знати кожному американцю: чи усвідомлюють громадяни США нестачу освіти?» Він стверджував, що надто велика кількість американської молоді не має знань, потрібних для збереження того рівня життя, за який вони голосують та який закладено в основу державності країни. Відсутність знань про світ загрожує існуванню американців як вільної нації [8]. Ця думка гідна того, щоб її екстраполювати і на українське суспільство. Для того, щоб усунути цю загрозу існування будь-якої нації, наступним поколінням потрібно усвідомити необхідність вивчення власної та світової культурної спадщини, а також знання основ історії, соціології та науки для збереження високого стилю життя від щоденності до виборчої урни, які можна описати терміном «культурна грамотність».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, культурна грамотність – це основна інформація, яку людина потребує для розуміння та спілкування з іншими людьми у власній країні та в усьому світі, у тому числі – розуміння крилатих висловів із класичних творів світового рівня, які вживають у своїх промовах політики та інші відомі особи. Без цих

знань неможливим є критичне читання та, згодом, і мислення, без якого неможливе збагачення внутрішнього світу людини і, відповідно, нації в цілому [9, с. 59].

Україна не може стояти осторонь вирішення проблеми відсутності культурної грамотності, оскільки державні кордони не в стані зупинити процеси глобалізації, і наша країна неминуче зазнає їхнього впливу, як позитивного, так і негативного. Отже, потрібно усвідомлювати наявність останнього та одночасно розв'язувати внутрішні проблеми освіти та виховання у контексті культурної грамотності, яка є пріоритетною сферою культурного, духовного та соціально-економічного розвитку суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Фучила О. М. Читання як фактор розвитку функціональної грамотності дорослих. *Педагогіка та психологія: виклики і сьогодення*: Збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6–7 травня 2016 р.). Київ, 2016. С. 6–9.
2. Позінкевич Р. О. Освіта в системі культури: монографія. Луцьк: Вежа, 2000. 348 с.
3. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. Київ, 1997. 302 с.
4. Якса Н.В. Міжкультурна взаємодія суб'єктів освітнього процесу: навчальний посібник. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 32 с.
5. Пехота О.М. та ін. Освітні технології: навчальний методичний посібник / ред. О. М. Пехота. Київ: А.С.К., 2004. 256 с.
6. Seligman M.E.P. *Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life*. New York: Vintage; Reprint edition, 2011. 338 p.
7. Сбруева А.А. Оновлена парадигма базової освіти на порозі третього тисячоліття (соціально-педагогічний аспект). *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Житомир, 2000. Вип. 6. С. 39–44.
8. Hirsch E.D. *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know?* New York: Vintage Books, 1988. 272 p.
9. Гаврилюк М. В., Фучила О. М. Еволюція явища функціональної неграмотності дорослих у педагогічних дослідженнях. *Вісник Черкаського університету: Серія педагогічні науки*. Черкаси, 2016. № 4. С. 57–61.

References

1. Fuchyla, O.M. (2016, May). Reading as a factor of the development of functional literacy of adults. In: *Pedagogy and psychology: challenges and contemporaneity*. Paper presented at the Proceedings of International Scientific and Practical Conference. Kyiv. 6–9. (in Ukr.).
2. Pozinkevych, R.O. (2000). Education in the system of culture: monograph. Lutsk: Vezha. 348 p. (in Ukr.).
3. Zyazyun, I.A., & Sagatch, G.M. (1997). The beauty of pedagogical activity. Kyiv: Ukrainian and Finnish Institute of Management and Business. 302 p. (in Ukr.).
4. Yaksa, N.V. (2007). Intercultural interaction of subjects of educational process: tutorial. Zhytomyr: ZhSU named after I. Franko. 32 p. (in Ukr.).
5. Piekhota, O.M. (Ed.). (2004). Educational technologies: tutorial. Kyiv: A.S.K. 256 p. (in Ukr.).
6. Seligman, M.E.P. (2011). *Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life*. New York: Vintage; Reprint edition. 338 p.
7. Sbruyeva, A.A. (2000). Renewed paradigm of the basic education on the threshold of the third century (social and pedagogical aspect). *Bulletin of Zhytomyr Pedagogical University: scientific journal*. 6, 39–44. (in Ukr.).
8. Hirsch E.D. (1988). *Cultural Literacy: What Every American Needs to Know?* N.Y.: Vintage Books, 1988. 272 p.
9. Havryliuk, M.V., & Fuchyla, O.M. (2016). Development of the phenomenon of adult functional illiteracy in pedagogic research. *Bulletin of University of Cherkasy: Series of pedagogical science*. 4, 57–61. (in Ukr.).

FUCHYLA Olena,

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of Foreign Languages Department,
Lviv Polytechnic National University
e-mail: helenfuchyla@gmail.com

INSTRUMENTS OF UPBRINGING OF A CULTURAL AND WELL-EDUCATED CITIZEN OF MODERN SOCIETY

Abstract. *Introduction. In the modern globalized world, upbringing and training are notions inseparably linked with one another. The citizens of any country of the world (including Ukraine) can cross any borders at will with the aim of studying or working abroad. Their competitiveness, regardless of their professional training, mostly depends on two components: general literacy and culture. Moreover, as lifelong learning is a widely recognized priority scenario of personality development, lifelong upbringing should be the accompanying process simultaneous to learning.*

Purpose. *The purpose of the article is to analyze the experience and opinions of Ukrainian researchers about the use of different factors of educational and learning process for forming the personality of the modern citizen of globalized world.*

Results. *The task of teaching learning skills is as important for modern pedagogues and andragogues, as teaching skills of apprehending some new cultural and behavioral features of world citizen. The absence of basic*

knowledge about the surrounding world (including surrounding peoples as well) as well as the desire to acquire it can threaten the existence of any nation, since being informed means being more protected and less aggressive. Therefore, next generation should be aware that in addition to basic literacy skills they must learn their own and world historical and cultural heritage, as well as the basics of social sciences for maintaining their lifestyle. The complex of these features can be described by the term "cultural literacy".

Originality. This research has been done for the first time with the use of original literature sources.

Conclusion. Cultural literacy is the complex information, which is necessary for interacting and communicating with other people in someone's own country, as well as around the world. Without this knowledge, many crucial activities as critical reading and critical thinking cannot be performed, though they are necessary for enriching the inner world of the humans and, correspondingly, the nation as a whole.

Key words: *globalized world, complex of instruments, upbringing of a cultural citizen, cultural literacy.*

*Одержано редакцією 25.11.2017
Прийнято до публікації 05.12.2017*